

LBRIS

We know
books

COSMIN NEIDONI

**Frumosul
din lumea lui
*van Gogh***

și alte eseuri

EDITURA PENTRU ARTĂ ȘI LITERATURĂ
București, 2025

Cuprins

<i>În loc de prefață</i>	9
Frumosul din lumea lui van Gogh.	14
A fost Don Quijote fericit?	45
Shakespeare la malul mării	55
Eminescu sau despre (po)etica unei dăruiri	81
Seneca. Cel mai postmodern dintre antici.	94
Cum ar fi lumea noastră de azi fără Beethoven?	125
Cele zece porunci ale zilelor noastre.	151
O călătorie în căutarea lui Isus.	185
Harari. Istorie și inteligență.	213
O noapte nesfârșit de lungă	238
Mirarea de după. O mini incursiune medicală.	247

Frumosul din lumea lui van Gogh

În toamna anului 2022, după un episod mai tulbure prin care am trecut, o mică decepție, nici prima nici ultima, am decis că remediul cel mai bun contra pierderii entuziasmului vital este acela de a-mi răsfăța retina întâlnindu-mă cu frumosul, dar nu cu unul oarecare, ci cu forma lui superlativă: sublimul. Am decis că sosise timpul, după multe amânări, să vizitez Muzeul Van Gogh din Amsterdam. Primul contact, în original, cu o mică parte din arta lui van Gogh l-am avut în muzeul Neue Pinakothek din München, unde este expus cu titlu permanent, între altele, tabloul *Floarea soarelui*, varianta a treia, probabil cel mai renumit din seria de tablouri reprezentând floarea-soarelui creată de marele Vincent. Acolo, în acel spațiu al tăcerii depline – unde mirarea privirii mele s-a întâlnit cu farmecul hipnotizant al nuanțelor de galben din tablou –, începeau pasiunea și interesul, în formă încă incipientă, pentru van Gogh. În muzeul din Amsterdam știam că mă voi întâlni cu unele dintre cele mai cunoscute picturi ale postimpresionismului: *Soarele în amurg*, *Autoportret cu*

urechea tăiată, *Dormitorul din Arles*, *Mandolină și floare de cireș*, dar mai mult de atât, cu povestea unei vieți tulburătoare, așa cum reiese din desenele și o parte a scrisorilor lui van Gogh expuse în original. După cele patru ore petrecute în muzeu am plecat uluit, fascinat, vrăjit, trecându-mi simțirea prin toată paleta emoțională: tristețe, melancolie, neliniște, duioșie, bucurie și – în toate formele – admirație. Pe cât de scurtă a fost experiența amterdameză a vizitării muzeului, pe atât de îndelungat a fost efectul de uluire și pe atât de intensă dorința de a-mi dedica mai mult timp imersiunii între hotarele unui orizont artistic greu de cuprins la o singură privire, oricât de iscoditoare ar fi fost ea.

Tabloul pe care doream enorm să-l văd era *Noaptea înstelată*, dar acesta este expus, am înțeles ulterior, la Muzeul de Artă Modernă din New York. Imaginea și culorile acestui tablou, printre cele mai cunoscute din întreaga istorie a artei universale, nu au fost întru totul absente, întrucât le-am putut admira sub forma unei proiecții uriașe pe pereții și pe tavanul uneia dintre încăperi.

Despre fascinanta *Noapte înstelată* îmi doresc să scriu în paginile ce urmează, despre felul cum liniile curbe, amestecul de culori vibrante și vivante au reușit să cucească lumea noastră de azi. Nu se poate scrie despre un tablou făcând întru totul abstracție de toate celelalte care l-au precedat, dar mai ales decupându-l din contextul unei vieți care îi codifică, fie și parțial, mesajul. Am decis, așadar, să călătoresc prin vobutele unei vieți surprinzătoare și

chinuite pentru a-l întâlni – fie și numai fragmentar – pe *artistul preferat al omenirii*, pe van Gogh. În spatele fiecărei opere de artă se află un artist, adică un om, și nimic nu poate fi mai util pentru cunoașterea operei decât cunoașterea circumstanțelor, a exigențelor, a pasiunilor ce au determinat-o. Deși frecventarea criticilor de artă este extrem de utilă, nu în teritoriul lor academic trebuie căutat cu prioritate, ci în omenescul vieții înseși a artistului. Unde îi poți întâlni cel mai bine viziunea despre artă dacă nu în chiar depozitul de recuzită al lumii sale copleșitor de bogate? În cazul lui Vincent van Gogh, bogăția acestei lumi ni se revelează prin intermediul scrisorilor sale. Bună parte din ceea ce știm azi despre viața marelui Vincent, despre întorsăturile destinului, dar mai ales greutățile lui, despre viziunea sa artistică, despre frământările sale umane, despre speranțele și spaimile care l-au împresurat de-a lungul celor 37 de ani de existență, știm din corespondența care a fost salvată de la nimicire de fratele mai mic al lui Vincent, Theo, și de soția acestuia, Johanna van Gogh-Bonger. Acesteia din urmă îi datorăm enorm, căci ea a dat spre publicare, în ianuarie 1914, întreaga corespondență adunată și, pe alocuri, adnotată. S-au păstrat 903 scrisori, dintre care 820 au fost scrise de van Gogh, iar 83 primite de pictor. Peste 650 dintre acestea au fost scrisori adresate fratelui său mai mic, Theo, dar și unele destinate surorii sale, Will, și altor rude apropiate, precum și unor artiști: Paul Gauguin, Anthon van Rappard și Émile Bernard. Citind corespondența dintre cei doi frați, deducem cu mare ușurință nu

doar că Vincent nu ar fi fost același fără Theo van Gogh*, ci și faptul că lumea artei de azi ar fi fost mult mai săracă fără cele peste 900 de lucrări artistice, picturi, desene și schițe ale lui van Gogh. De ce? Pentru simplul fapt că pictorul l-a avut mereu alături pe devotatul său frate, nu doar în ordinea afecțiunii, a iubirii nemărginite, ci și a întregului suport material. Totul – de la alimente, pensule, culori, medicamente, tratament medical – a fost suportat de Theo van Gogh, sub forma unei rente plătite lunar.

Scrisorile, deci, au jucat un rol esențial în materie de cunoaștere și decriptare a parcursului unei vieți zbuciumate și grele și, nu de puține ori, din textul lor se desprinde *Weltanschauung*-ul marelui Vincent. Nu este câtuși de puțin o exagerare. Singura perioadă despre care știm mai puțin este tocmai perioada pariziană, necuprinsă în paginile vreunei corespondențe pentru simplul fapt că cei doi frați locuiau în același apartament. Desigur că principala atracție este dată de lumea fascinantă a tablourilor sale, însă, dacă prin absurd nu le-am avea pe acestea din urmă, scrisorile, prin ele însele și prin bogăția pe care o conțin, sunt o artă în sine. În primul rând, o artă a unei vieți din care am avea enorm de învățat, apoi pentru că desprindem informații din laboratorul său de creație și, nu în cele din urmă, textele de corespondență au o valoare literară. De ce? Procesul mărturisirii celor doi devine, colateral intenției de comunicare, literatură. Iată doar două ilustrări din noianul scrisorilor:

* Deborah Heiligman, *Vincent și Theo. Frații van Gogh*, Editura Art, București, 2021.

Dragă Theo,

*Aseară am pictat un teren împădurit, pușin în pantă, acoperit tot cu frunze de fag uscate și fărâmițate. Pământul era de un roșu-brun, ici mai luminos, colo mai întunecat, iar nuanțele acestea erau subliniate de umbrele copacilor care aruncau peste ele niște dungii când diafane, când bine precizate, când pe jumătate șterse. Greutatea consta – și era foarte mare – în a surprinde intensitatea coloritului, enorma substanță și consistență a terenului, și numai în timp ce-l pictam mi-am dat seama de jocul de lumină în această porțiune de umbră. Așadar, trebuia să prind lumina aceasta și să prind în egală măsură strălucirea, intensitatea acestui colorit bogat.**

Dragă Theo,

Vreau să-ți spun că lucrez încă, și din greu, la țăraniile muncători de cartofi, că am pictat câteva noi studii de capete și că mâinile, mai ales, s-au schimbat foarte mult. Fac așa cum pot eu mai bine, ca să pun un pic de viață în această lucrare. (...) Ce-a spus Portier despre țăraniile muncători de cartofi? Știu bine că tabloul are și defecte, dar dându-mi seama că toate capetele pe care le pictez acum sunt din ce în ce mai pline de vigoare, am îndrăzneala să afirm că țăraniile aceștia, adăugați pânzelor care vor urma, vor dăinui.”

Care sunt momentele cruciale de viață și etapele devenirii artistice a lui Vincent van Gogh? Voi relata succint, în cele ce urmează, doar acele episoade biografice care dau seama de evoluția artistică a pictorului și de traiectoria lui destinală, așa cum a fost ea: tragică, agonizantă și – doar în anumite momente – extatică. S-a scris mult despre viața și

* Vincent van Gogh, *Dragă Theo*, Editura Art, București, 2016, pag. 87

** Vincent van Gogh, *Dragă Theo*, Editura Art, București, 2016, pag. 112

picturile marelui Vincent. Am evitat biografiile romanțate și dulcele, dar și acele studii psihologice, psihanalitice și psihopatologice care, din dorința de a fi originale cu orice preț, au sfârșit prin a fi nu doar contrafactice, ci și, pe alocuri, delirante. Portretul cel mai real al artistului, chiar dacă insuficient de bine conturat, se desprinde din tablourile și scrisorile sale. Urmărirea firului cronologic al scrisorilor, de la primele tatonări adolescente și până la revelațiile maturității artistice, devine premisa legitimă a reconstituirii unui destin al cărui coeficient de mister nu poate fi întru totul elucidat.

Vincent van Gogh s-a născut pe 30 martie 1853, la Groot-Zundert, un biet sat din Brabant, la frontiera olandezo-belgiană, într-o familie dedicată artei și religiei. Tatăl lui Vincent, Theodorus van Gogh, a fost un pastor protestant și un pictor amator extrem de dedicat familiei și vocației sale pastorale. Mama, Anna van Gogh-Carbentus, provenea dintr-o familie de oameni de afaceri și artiști, fiind ea însăși educată și pasionată de artă. Ana și Dorus, cum li se spunea părinților lui Vincent, locuiau în casa parohială, între biserică și cimitir, și erau respectați în comunitatea lor pentru grija pe care o aveau față de oameni, dar mai ales pentru spiritul lor devotat religiei protestante. După Vincent au mai venit pe lume în casa parohială alți cinci copii: Anna (1855), Theo (1857), Elisabeth (1859), Wil (1862) și, în 1867, mezinul Cornelis. Dintre toți frații, Theo a fost cel mai apropiat de Vincent. Copiii soților van Gogh au crescut în spirit religios. Tatăl copiilor a și compus o rugăciune prin